

Araştırma Makalesi- Research Article

Yeşil Ekonomi Politikalarının Türkiye'nin Kalkınma Planlarındaki Yeri

The Place of Green Economy Policies in Türkiye's Development Plans

Çiğdem Çadircı^{1*}, Hatice Aztimur²

Geliş / Received: 19/03/2024

Revize / Revised: 16/04/2024

Kabul / Accepted: 20/04/2024

ÖZ

Ekonomik gelişme özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için temel hedeflerden birisidir. Ekonominin gelişmesi, ülkelerin sahip olduğu kaynaklar ve onları kullanma konusunda ortaya koyacağı tercihlerle doğrudan ilişkilidir. Ülkelerin üretim ve yatırım kararları, üretim faktörlerinin ne ölçüde kullanılacağı ve üretimin hangi yöntemle gerçekleştirileceği bir tercihler bütününe ortaya koyarken gelişme sürecinin sonuçlarını da belirler. Üretimin artırılması ekonomik gelişmeyi olumlu etkilerken üretimden kaynaklanan negatif dışsallık çevre ve doğal kaynaklar üzerinde olumsuz etki yaratır. Üretimdeki hızlı artış ve uluslararası rekabetteki gelişme ile çevre tahribatı derinleşmiş ve iklim değişikliğinden kaynaklanan kriz bütün ülkelerin öncelik verdiği bir sorun haline gelmiştir. Üretim süreçlerinde ortaya konulan tercihlerin çevre üzerinde yarattığı tahribatın azaltılması ülkelerin gelişme politikalarını gözden geçirmelerine ve ortak politikalar belirlemelerine neden olmuştur. Bu çerçevede, çevre duyarlılığı yüksek yeşil ekonomi politikaları uluslararası arenada ve ülkelerin kalkınma politikalarında belirleyici bir zemine oturmuştur. Üretim ve tüketim tercihlerinden kaynaklanan dışsallıkların negatif etkilerinin yeşil ekonomi politikaları ile azaltılması hedefi Türkiye'de de önemli gündem başlıklarından birisi olmuştur. Türkiye'de kalkınma süreci; kamu politikaları aracılığı ile kalkınma planları, orta vadeli programlar, mali planlar çerçevesinde belirlenmektedir. Bu nedenle çalışmada, Türkiye'nin kamu politikalarının belirlenmesinde yol haritası niteliği taşıyan kalkınma planları, mali planlar ve orta vadeli programlarda, ekonomik gelişmenin iklim ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılması amacıyla uygulanması öngörülen yeşil ekonomi politikaları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler- *Negatif Dışsallık, Kamu Politikaları, Kalkınma Planları, Yeşil Ekonomi Politikaları, Türkiye*

ABSTRACT

Economic development is one of the main goals, especially for underdeveloped and developing countries. The development of the economy is directly related to the resources that countries have and the choices they make about using them. The production and investment decisions of countries, the extent to which production factors

*Bu Çalışma, 2023 yılında "3. International Congress on Contemporary Scientific Research" isimli kongrede sözlü olarak sunulan ve tam metin olarak yayımlanan "Türkiye'de Kamu Politikası Olarak Yeşil Ekonomi Politikaları ve Uygulanabilirliği" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

^{1*}Sorumlu yazar iletişim: cigdemcadirci@harran.edu.tr (<https://orcid.org/0000-0003-1602-3103>)

Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F. Maliye Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

²İletişim: osetian100@yahoo.com (<https://orcid.org/0000-0003-2039-5065>)

Harran Üniversitesi, İ.İ.B.F. İktisat Bölümü, Şanlıurfa, Türkiye

will be used and the method by which production will be carried out reveal a set of preferences and also determine the results of the development process. While increasing production positively affects economic development, the negative externality resulting from production has a negative impact on the environment and natural resources. With the rapid increase in production and the development of international competition, environmental destruction has deepened and the crisis resulting from climate change has become a problem that all countries prioritize. Reducing the damage caused to the environment by the choices made in production processes has caused countries to review their development policies and determine common policies. In this context, green economy policies with high environmental sensitivity have taken a decisive place in the international arena and in the development policies of countries. The aim of reducing the negative effects of externalities arising from production and consumption preferences through green economy policies has become one of the important agenda topics in Türkiye. Development process in Türkiye; It is determined within the framework of development plans, medium-term programs and financial plans through public policies. For this reason, in the study, the green economy policies envisaged to be implemented in order to reduce the negative effects of economic development on the climate and environment in the development plans, financial plans and medium-term programs that serve as a road map in determining Türkiye's public policies were examined.

Keywords- Negative Externality, Public Policy, Development Plans, Green Economy Policies, Türkiye

I.GİRİŞ

Gelişme, insanın doğa ile mücadelesi ve doğa üzerindeki hakimiyetini arttırması ile paralel bir süreci ifade etmektedir. Birikimli bir süreç olan bu mücadele sonucunda ekonomik gelişme ve doğadaki yıkım eş anlı gerçekleşmiştir. Gelişme sürecinde doğayı dönüştürme ve kontrol altına alma çabaları çevresel tahribatı gittikçe daha geri dönülmez bir noktaya taşımış ve bu durum modern dünyanın çözmesi gereken en önemli sorunu haline gelmiştir. Doğadaki yıkım ve çevresel tahribatın ortaya çıkmasında, sistem ve onun işleyişini sağlayan hükümetler, işletmeler ve hane halklarının sorumlulukları vardır. Yaptıkları politik tercihlerle sorunun yaratıcı aktörlerinden olan hükümetler aynı zamanda çevrenin korunmasını sağlamak için çeşitli enstrümanlar geliştirmişlerdir. Bu enstrümanlar; yasaklar, kotalar, vergilendirme, çevreyle uyumlu teknolojilerin desteklenmesi gibi uygulamaları içermektedir. Ekonomik gelişmenin çevre üzerindeki verimlilik etkisi tercih edilen uygulamaya göre değişebilir. Çevresel harcamalar, çevre vergileri, yasaklar ve kota koyma gibi uygulamalar bu kapsamda sayılabilir (Newell ve Green, 1997).

Dünyada özellikle 1960'lı yıllarda çevre bilinci artmaya başlamış ve 1970'li yıllarda bölgesel ve küresel düzeyde uluslararası çevre kuralları oluşmaya başlamıştır. Bu süreçte uluslararası çevre sorunlarını değerlendiren uluslararası kurum ve kuruluşlar kurulmuştur. Bu kurum ve kuruluşlar devletlerin doğal kaynaklarını diledikleri gibi kullanma hakkına sınırlamalar getirerek çevre odaklı stratejiler oluşturmuşlardır (Sands, 2003: 35). 1980'li yıllara gelindiğinde sürdürülebilir büyümenin ve sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olması için çevreye duyarlı politika uygulamaları daha da hız kazanmıştır. Gelecek kuşakların kaynaklarının korunması amacı, bu politikaların temel motivasyonu olmuştur. 1990'lı yıllara gelindiğinde çevre hassasiyeti yeni bir boyut kazanarak yeşil kalkınma, yeşil büyüme veya yeşil ekonomi gibi kavramlarla ifade edilmeye başlanmıştır (Yıldız, 2021: 1). Bu aşamada sürdürülebilir kalkınma daha bütünlüklü bir çerçevede ele alınmaya başlamış ancak çevre sorunları aşamadığı gibi gezegenin geleceğine dair endişeler de devam etmektedir. Buna rağmen çevre dostu teknolojilerin sürece eklenmesi ile önemli bir mesafe kaydedileceği görüşü ağırlığını korumaktadır. Bu süreçte çevre bir sektör özelliği kazanarak, ticaret, üretim ve istihdam alanlarında önemini gün geçtikçe arttırmaya devam etmektedir (DPT, 1996: 3).

Çevrenin sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla ülkelerde çevre odaklı ekonomik ve mali araçlar aktif olarak kullanılmaya başlamıştır. Bu stratejilerin özünü ise yeşil sürdürülebilirliğin sağlanması oluşturmuştur. Bu nedenle yeşil sürdürülebilirliği mümkün kılan yeşil ekonomi kavramı literatürde araştırmaların önemli bir konusu haline gelmiştir. Bu nedenlere dayanarak çalışmada sürdürülebilirlik bağlamında önemli bir aşamayı oluşturan yeşil ekonomi politikalarının Türkiye'nin kamu politikalarında nasıl bir karşılık bulduğu ele alınmıştır. Bu çerçevede kamu politikalarının görünür hale geldiği plan ve programlarda öngörülen yeşil ekonomi politikalarına odaklanılmıştır.

II.KAVRAMSAL ÇERÇEVEDE YEŞİL EKONOMİ VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Ekonomi, temelinde kıt olan kaynakların en etkin ve en verimli bir biçimde kullanımını ifade etmektedir. Yeşil ekonomide ise mevcut olan tüm kaynakların verimli ve etkin bir biçimde kullanılmasının yanı sıra süreç sonunda ortaya çıkan negatif çıktıların da etkin bir şekilde bertaraf edilmesi ifade edilmek istenmektedir. Bu kavramın özü, üretim süreci sonrası pozitif dışsallıkların ortaya çıkarılması ile negatif dışsallıkların telafi edilmesine dayanmaktadır (Kuşat, 2013: 4897). Bir başka ifade ile yeşil ekonomi, üretimin sürdürülebilirliğinin

sağlandığı, yatırımların çevre dostu teknolojilere yönlendirildiği ve sosyal adaletin önemsendiği ekonomi olarak tanımlanmaktadır (ITUC, 2012: 4). Bu tanımlardan da yeşil sürdürülebilirliğin sağlanmasının ülke ekonomilerinin tüm alanlarının “yeşil ekonomi” çerçevesinde tasarlanmasının ve yönetiminin gerekliliğine bağlı olduğu anlaşılmaktadır.

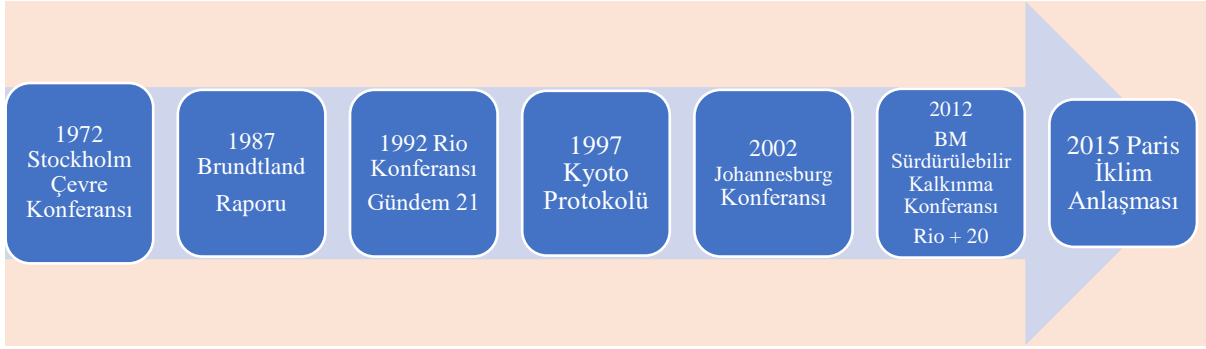
Yeşil ekonomi sürecine geçiş aşamasında ülkeler ve tüm üretim sürecine dahil olan alanlar birtakım avantajlar sağlamaktadır. Ancak bu geçiş süreci önemli avantajların yanı sıra önemli dezavantajları da ortaya çıkarmaktadır. Tablo 1’de bu sürecin ülkeler, bireyler ve firmalar üzerinde meydana getirebileceği avantajları ve dezavantajları sunulmaktadır.

Tablo 1. Yeşil Ekonomilere Geçişin Sağladığı Avantajlar ve Dezavantajlar

Avantajlar
Çevreye uyum sağlayan ekonomik mallar oluşur.
Tüm alanlarda yeni teknolojiler geliştirilir. Bu gelişim sonucunda küresel ve yerel ihtiyaçlar daha düşük maliyetle karşılanabilir.
Yeni ürünler farklı birçok yeni işleve sahip olur. Malların kullanma düzeyi maksimuma çıkar.
Sürdürülebilir yönetime uyum sağlanır. Bu nedenle işletmelerin rekabet gücü artar.
Küçük ve orta ölçekli hizmet ve teknik yardım firmaları kurulur. Kurulan bu firmalar yeni iş olanakları sağlar.
Çevresel dengelerin restorasyonu sağlanır.
Genel olarak kaynakların verimlilik seviyesi artar. Enerjiye ve diğer doğal kaynaklara olan talep ise azalır.
Sürdürülebilir şehirlerde yaşam kalitesi yükselir.
Sanayileşmiş ve sanayileşmemiş ülkelerde gelişme doğru bir biçimde başlamış ise gelirin yeniden dağıtımına neden olur.
Kişisel ihtiyaçların ve çalışma zamanındaki hareketliliğin azalmasına neden olur. Kaynakların verimliliği yükselir, kirlilik ve enerji yoğunluğu ise azalır.
Dezavantajlar
Maden ve enerji kaynaklarının fiyatları arttırılır.
Tarımsal gıda ve tarımsal endüstride fiyatlar yükselir.
Yeni teknolojilerin üretilmesi amacıyla yeni yatırımların yapılması gerekir.
Dayanıklı ürünlerin maliyetleri artar ve pazar fiyatları yükselir
Şirketlerin ilişkileri, ölçüleri ve ürettikleri ürünlerin değeri azalır.
Özellikle büyük ölçekli işletmelerde işsizlik yükselir.
Küresel olarak kişi başına düşen gelirlerde düşüşler yaşanabilir.
Ailelerin ve bireylerin satın alma güçleri azalır.
Şehirlerin ve metropollerin iş ve yaşam alanlarının daha sürdürülebilir hale dönüştürülmesi amacıyla çok büyük maliyetlerin üstlenilmesi gerekir.
Yeni taşıma ve ulaşım sistemlerinin üretiminin sağlanmasında karşılanması gereken yatırımların maliyetleri çok yüksektir.

Kaynak: (Barbiroli, 2011: 24).

Tablo 1’de bir ülkede yeşil ekonomiye geçişinin sağlayabileceği avantajlar arasında çevre dostu ekonomik malların oluşması, enerji ve diğer kaynaklara yönelen talebin azalması, şehirlerde yaşam standartlarının yükselmesi dikkat çekmektedir (Okumuş, 2013: 23). Ancak bu önemli avantajların sağlanması için ülkelerin yüksek oranda maliyete katlanması gerekmektedir. Maliyet artışları genellikle ürün ve hizmetlerin fiyatlarının artması ve pazar fiyatlarının yükselmesi ile sonuçlanmaktadır. Bu durum gelirin yeniden dağıtımını sağlamakta, bireylerin satın alma gücünü düşürmekte ve kişi başına gelirlerinin düşmesine neden olmaktadır. Bu yönleriyle bir ülkenin yeşil ekonomiye geçiş süreci özellikle gelişmekte ve az gelişmiş olan ülkeler için maliyetlerin yükselmesi ve yatırım kaynaklarının yetersizliği gibi sorunların üstesinden gelmesini gerektiren uzun ve zorlu bir süreç haline dönüşmektedir. Bu olumsuzluklara rağmen yeşil ekonomi sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında önemli bir unsurdur. Sürdürülebilir kalkınma anlayışının tarihsel olarak hangi gelişmelerin sonucu olduğu Şekil 1’de verilmektedir.

Şekil 1. Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihi Süreci

Kaynak: (Mızık ve Avdan 2020: 454).

*Şekil 'de önem derecesi yüksek olan gelişmeler verilmiştir.

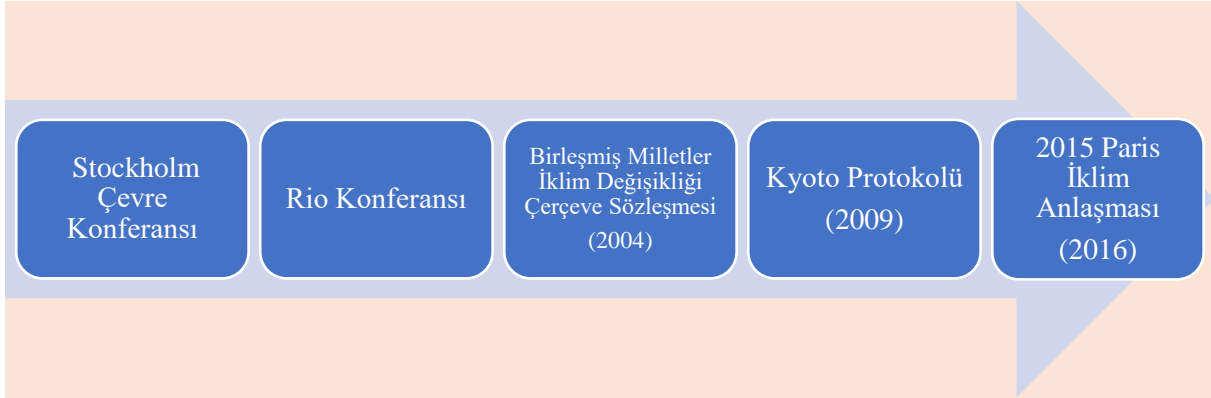
Çevre sorunlarının çözümüne yönelik küresel olarak atılan öncü adımlardan biri; Birleşmiş Milletler tarafından 1972 yılında İnsan Çevre Konferansı'nın (UNCHE) düzenlenmesidir. Bu konferansın akabinde "Stockholm Bildirgesi" yayımlanmıştır. Bu konferans öncesi döneme kadar çevrenin korunması amacıyla ilk uygulamalar sadece doğal hayatın ve nehirlerin korunması üzerinedir. Ancak bu konferans ile farklı çevre sorunlarına önlem almak için bölgesel ve evrensel anlaşmalar çerçevesinde Birleşmiş Milletler bünyesinde bir yapının temelleri atılmıştır (Sands, 2003: 26-35). Stockholm Bildirgesi'ni çevre konusundaki diğer gelişmeler takip etmiştir. Bu gelişmelerden bir diğeri yeşil ekonominin anayasası niteliği taşıyan Brundtland Raporu'dur. Bu rapor 1987 yılında yayımlanmış olup "Sürdürülebilir Kalkınma" terimi, Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyon'u için oluşturulan "Ortak Geleceğimiz" isimli raporda resmi olarak Gro Harlem Brundtland tarafından tanımlanmıştır. Bu raporda "insanlık, gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçlarını temin ederek ve kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir" ifadeleri yer almaktadır (Bourdeau, 1999).

Çevre sorunlarına yönelik önemli bir diğer gelişme ise; Rio Konferansı ve bu konferans ile "Gündem 21" eylem planı kararlaştırılmasıdır. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler tarafından BM Çevre ve Kalkınma Konferansı düzenlenmiştir. Gündem 21 Eylem Planı küresel düzeydeki çevre konuları ve kalkınmanın sağlanması amacıyla gerekli olan eylemleri kararlaştıran uluslararası seviyede en önemli ve etkili girişimdir. Johannesburg Zirvesi 2002 yılında düzenlenmiştir. Bu zirvede Gündem 21'in etkin olarak gerçekleşmesi için esas ve usuller belirlenmiştir (Öztunç, 2006: 29-30). Bu zirvede nüfusun sürekli olarak artması karşısında doğal kaynakları korumanın ve yaşam koşullarını iyileştirmenin zorlaştığı vurgulanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için yoksulluğun azaltılması, çevrenin korunması, suya erişimin sağlanması, sağlık, eğitim, tarım gibi hususlar öncelikli konular arasında belirlenmiştir (Ergün ve Çobanoğlu, 2012: 105-106). Bu gelişmeleri Çevre ve Kalkınma Bakanlar Konferansı takip etmiştir. Konferans Seul'da 2005 yılında gerçekleştirilmiştir. Bu konferans aslında yeşil ekonomi ve yeşil büyüme kavramlarının asıl temellerinin atılması nedeniyle önemlidir. Aynı zamanda bu konferansta, sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması hedefine ek olarak yeşil büyüme hedeflerinin de izlenmesi gerektiği kabul edilmiştir (Kararach vd, 2018: 440). Çevreyle ilgili uluslararası bir diğer gelişme de BM Sürdürülebilir Kalkınma (Rio+20) Konferansıdır. Bu konferansta kalkınma için yol haritası niteliği taşıyan "İstedığımız Gelecek" adlı sonuç belgesi kabul edilmiştir.

Kyoto Protokolünün 2020 yılında sona ermesi nedeniyle sonraki dönem için yeni bir anlaşma yapılması gerekliliği üzerinde durulmuştur. 2015 Yılında Paris İklim Anlaşması gerçekleştirilmiştir. Bu anlaşma ile iklim değişikliğinin önlenmesi amaçlanmış ve bu amaca yönelik atmosfer ısısının 2 derece ile sınırlandırılması hedeflenmiştir. Anlaşmada taraf olan tüm devletler iklim değişikliğinin nedeninin insan davranışlarından kaynaklandığı konusunda fikir birliği sağlamışlardır. Bu yönüyle de diğer anlaşmalardan farklılık kazanmıştır. Bu protokolda tüm ülkeler emisyon azaltma taahhütleri vermiş ve bu taahhütleri gerçekleştirmek için bir çerçeve oluşturmuştur (Kaya, 2020: 182-184).

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken Türkiye'de de yeşil ekonomi politikaları kamu politikaları içerisinde yer edinmiş ve önemi artmaya başlamıştır. Türkiye'de çevre ile ilgili Anayasa'nın yanı sıra yürürlükte olan çok sayıda yasa, tüzük ve yönetmelik hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. 1982 Anayasası'nın 56. maddesinde "Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir" ibaresi ile vatandaşların sağlıklı bir çevrede yaşama hakkı olduğu ve akabinde çevre sorunlarının önlenmesinin vatandaş ve devletin ödevleri arasında olduğu hususu üzerine durulmuştur. Anayasa madde 56'da yer alan ibareler çevre bilincinin varlığını ispatlamaktadır. Türkiye'de çevre kuralları sadece Anayasa çerçevesinde belirtilmemiştir. Çevre düzeninin ve çevresel sürdürülebilirliğin sağlanması amacıyla 09.08.1983 tarihinde uygulamaya konulan 2872 sayılı Çevre Kanunu

önemli bir kanundur. Bu Kanun'un amacı "bütün canlıların ortak varlığı olan çevrenin, sürdürülebilir çevre ve sürdürülebilir kalkınma ilkeleri doğrultusunda korunmasını sağlamak" olarak belirtilmiştir (2872 sayılı Çevre Kanunu, m.1). Yasalardaki düzenlemelerin yanında Türkiye önemli uluslararası sözleşmelere de taraf olmuştur. Şekil 2'de Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası çevre sözleşmeleri sunulmaktadır.

Şekil 2. Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

*Şekilde belirtilen yıllar konferans ve anlaşmaları Türkiye'nin taraf olarak imzaladığı tarihtir.

Bu sözleşmeler Türkiye'nin çevreyle ilgili stratejilerini belirlemesine rehberlik etmiştir. Rio Bildirgesi ve Gündem 21 Eylem Planı'na dayandırılarak Türkiye'nin Ulusal Çevre Stratejisi ve Eylem Planı oluşturulmuştur. Bu Plan çevre politikalarına kapsamlı bir temel oluşturan önemli bir belgedir. Plan'da Türkiye'nin ulusal düzeyde gerçekleştirmesi planlanmış politikalar yer almaktadır. Rio Konferansı ile kararlaştırılan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin en önemli özelliklerinden birisi Kyoto Protokolü'ne önemli bir kaynak oluşturmasıdır. Atmosferde sera gazı birikimlerinin azaltılması amaçlanan bu sözleşme de taraf olan devletler gruplarına ayrılmış ve finansman olarak yardım mekanizması kurulmuştur. Türkiye bu sözleşmede EK-II ülkeler arasında sınıflandırılmıştır. Sözleşme şartlarında EK-II grubunda bulunan ülkeler EK-I grubunda yer alan ülkelere, iklim değişikliğinin önlenmesi için finansal ve teknolojik olarak destek vermekle görevlendirilmiştir. Kyoto Protokolü (1997) İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulama koşullarını belirleyen bir belge niteliği taşımaktadır. Türkiye 2003 yılında Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini, 2009 yılında Kyoto protokolünü imzalayarak taraf olmuştur. Türkiye hem gelişmekte olan ülkeler arasında yer alması hem de OECD üyesi olması sebebiyle protokolle Ek-1 ve Ek-2 ülkeler arasında yer almaktadır (TUIC Akademi, 2021).

Türkiye, New York'ta Paris Anlaşması'na 22 Nisan 2016 tarihinde taraf olmuştur. Bu Anlaşmayı 175 ülkeden katılan temsilciyle beraber Yüksek Düzeyli İmza Töreni'nde imzalamıştır. Türkiye Anlaşmaya gelişmekte olan bir ülke kategorisinde yer alarak taraf olmuştur (T.C. Dış İşleri Bakanlığı).

Türkiye'nin yeşil kalkınma politikalarını uluslararası anlaşmalara taraf olarak sürdürmek niyetinde olduğu görülmektedir. Aynı zamanda Avrupa Birliği Müktesebatına uyum sağlanması amacıyla ortaya konulan çalışmalar sürecin hızlanmasına katkı sağlamıştır. 2004 yılı sonrasında Avrupa Birliği'ne uyumun hızlandırılması amacıyla Birliğin enerji politikaları içinde yer alan, arz güvenliği, enerji piyasalarında serbestleşme ve çevrenin korunması konularında önemli adımlar atılmıştır. Bu kapsamda en belirgin düzenlemeler ise yenilenebilir enerji konusundaki yasal düzenlemeler ve yatırımlardır (Yıldız, 2021: 1). Aslında Türkiye çevre sorunlarına ilişkin önemli anlaşmalara taraf olmuş ve çevreye duyarlı politikalar geliştirmeye odaklanmıştır (Turan ve Güler, 2013: 958).

III. TÜRKİYE'DE KALKINMA PLANLARININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Kurtuluş savaşı sonrasında nispeten liberal bir ekonomik politika uygulamak zorunda olan Türkiye 1929 büyük buhranı sonrasında konjonktürün değişmesine bağlı olarak devletçi politika uygulamasına geçmiş ve bu dönemde 1. Beş Yıllık Sanayi Planı ile kalkınma hamlelerini başlatmıştır. 1939-1945 yılları arasında savaş ekonomisi uygulanması kalkınma sürecinin akamete uğramasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki gelişmeler ekonomik kalkınma konusunda Türkiye'nin tercihlerini değiştirmesiyle sonuçlanmıştır. 1946 yılında hazırlanan İvedili Sanayi Planı uygulanmamış 1947 yılında daha liberal bir içeriğe sahip olan Vaner Planı (Türkiye İktisadi Kalkınma Planı) ile yola devam edilmiştir. 1960'lı yıllarda yeniden kalkınmanın planlar aracılığı ile gerçekleştirilmesine odaklanılmıştır. Bu çerçevede 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)'nin kurulması Türkiye ekonomisinde iktisadi kararların alınması ve ekonomi politikalarının belirlenmesi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur (Şenel Uzunkaya, 2020: 15). Türkiye bu tarihten itibaren 5 yıllık dönemler için hazırlanmış kalkınma planları çerçevesinde iktisadi ve mali politikalarını belirlemeye ve hedeflerine

odaklanmaya başlamıştır. 2011 yılında DPT'nin lağvedilerek yerine Kalkınma Bakanlığı'nın kurulması kalkınma anlayışındaki dönüşümü işaret etmesi anlamında önemlidir. Avrupa Birliği'nin bölgesel kalkınma politikasına uyumunun sağlanması çerçevesinde İstatistik Bölge Birim Sınıflandırması (İBBS) uygulamasına geçilmiş ve bölgelerde kalkınmayı planlayacak Kalkınma Ajansları oluşturulmuştur. Ajansların koordinasyonu ise Kalkınma Bakanlığı'na verilmiştir. 2018 yılında Kalkınma Bakanlığı kaldırılmış planlama konusunda Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı yetkilendirilmiştir. Bölgesel kalkınma konusunda ajansların koordinasyonu da Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nda toplanmıştır.

Kalkınma planları özünde, Türkiye ekonomisinde sanayileşmenin gerçekleştirilmesi, ekonomik ve sosyal kalkınmanın sağlanması amacıyla yönelik hedeflerin belirlendiği yol haritası niteliğindedir (Okumuş, 2013: 34). Ülkenin kalkınma stratejisinin belirlenmesinde kalkınma planları ve akabinde hazırlanan yatırım programları ve 2000'li yıllarda sürece eklenen orta vadeli programlar temel unsurları oluşturmuştur.

1963 yılında hazırlanmış olan ilk kalkınma planından bu yana 12 plan hazırlanmış ve uygulanmıştır. Planlarda ortaya konulan hedeflerin bazıları konjonktüre de bağlı olarak gerçekleşirken bazıları hedeflerin gerisinde kalmış ve kalkınma sürecine beklenen katkı sağlanamamıştır. Örneğin; ilk üç plan dönemi dikkate alındığında 1. BYKP'nda ekonomik büyüme hedefinin önemli ölçüde gerçekleştirildiği gözlenirken sonraki iki planda hedeften uzaklaşıldığı görülmektedir. Buna rağmen bütünlüklü bir çerçeve sağlayarak sektörler arası bağlantıların kurulabilmesini olanaklı kıldığı aşikâr olan planlama, kalkınma politikası aşılırken önemli bir politika aracı olmaya devam etmiştir. Tablo 2'de 1963'ten bugüne kadar yapılmış planlara yer verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de Kalkınma Planları

Zaman Dilimi	Plan	Zaman Dilimi	Plan
1963-1967	Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1.BYKP	1996-2000	Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 7.BYKP
1968-1972	İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2.BYKP	2001-2005	Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 8. BYKP
1973-1977	Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 3.BYKP	2007-2013	Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 9. BYKP
1979-1983	Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 4.BYKP	2014-2018	Onuncu Kalkınma Planı 10. BYKP
1985-1989	Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 5.BYKP	2019-2023	On Birinci Kalkınma Planı 11. BYKP
1990-1994	Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı 6.BYKP	2024-2028	On İkinci Kalkınma Planı 12. BYKP

Kalkınma Planlarında Yeşil Ekonomi Stratejileri

1963-1977 yıllarını kapsayan ilk üç plan döneminde çevre konusunda bir hedef konulmadığı görülmektedir. 4. BYKP'nda (1979-1983) ise; "*Bölgesel Yerleşme ve Çevre Sorunları*" başlığının içeriğinde çevre kirliliği ile ilgili hususlara odaklanıldığı anlaşılmaktadır. Plan'da tüm ülkelerdeki gibi Türkiye'de de çevre kirliliğinin olduğu ve geleneksel kesimde su, çevre ve toprak kirlenmesi, kötü barınma koşulları ile toprak ve orman erozyonu gibi sorunların önemle üzerinde durulmuştur. Doğal kaynakların uzun dönemde verimlilik yönetiminde etkin olamadığı ve toplumun faydasına kullanılamaması ile önemli çevre sorunlarının oluşmasına zemin oluşturduğu belirtilmiştir (DPT, 1979: 83). Planın özünde, tarımda modernleşme, kentleşme sürecinde çevre sorunlarının önceliği ve çevre sorunlarının meydana gelmeden önlenmesi gibi hususlar üzerinde politika hazırlanması olduğu görülmektedir. Aynı zamanda insan sağlığını tehlikeye maruz bırakacak çevresel olaylar için projeler geliştirilmesi, yöresel bazda önlemlerin alınması temel stratejiler arasındadır. Ancak Plan'da politik olarak bu hususlar açısından herhangi bir hedefin belirlenmediği görülmektedir.

5. BYKP'nda (1985-1989) ise; ihracata dayalı kalkınma politikalarını destekleyecek kurumsal ve finansal düzenlemelerin genel çerçeveyi oluşturduğu anlaşılmaktadır (Kuşat, 2013, s. 4900-4901). Planda "*Çevre Sorunları*" başlığında su, hava ve gürültü kirliliğine dikkat çekilirken toprak erozyonu çevre için önemli bir tehdit olarak değerlendirilmiştir (DPT, 1985: 171). 5.BKYP'nda çevresel sürdürülebilirlik hususu ilk defa vurgulanmış ve sürdürülebilirliğin sağlanması için ise kamu kurum ve kuruluşlarının Ar-Ge faaliyetlerine öncelik vermesi gerektiği belirtilmiştir (Özen vd., 2015: 86). Plan bu yönüyle daha önce hazırlanan planlardan farklı olarak çevreyle ilgili konularda saptama yapmanın yanında öneri geliştiren ilk plandır.

6. BYKP'nında (1990-1994) ise; Sektörel Gelişme Hedefleri ve Ormancılık alanı ile ilgili ormanlarda azalma, çoraklaşma, toprak erozyonu ve taşkın gibi doğal olayların arttığı saptamasına yer verilmiştir. Bu çerçevede alınması gereken önlemler; ağaçlandırmanın artması, gençleştirilmenin sağlanması, erozyonların kontrolünün sağlanması ve meraların ıslahının sağlanması olarak sıralanmıştır. Su taşkınını afetlerini önlemek için ise ormancılık faaliyetlerinin önemine ve ormanların korunması çalışmalarına vurgu yapılmıştır (DPT, 1990; Akt, Akay, 2016).

7. BYKP'nın (1996-2000) beşinci bölümünde yer alan “Çevrenin Korunması ve Geliştirilmesi” başlığında Çevre Bakanlığı ve yürürlükteki 2872 sayılı Çevre Kanunu'nun yetersizliğine işaret edilerek politikaların ihtiyaçlar çerçevesinde belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir (Özen vd., 2015: 86). Eksikliklerin sebebi ise Plan'da; Çevre Bakanlığı'nın il örgütlenmelerinde teknik olarak donanım yetersizliği ve işlevsizliği, etkin bir çevre yönetimi için merkezi ve yerel düzeyde yönetim usullerinde eksiklikler olarak sıralanmıştır. Çevre Kanunu ve diğer çevre mevzuatları gereğince; denetimler sonucunda yaptırım uygulamaları, mülki amirlikler ile yerel yönetimlere tahsis edilen yetkilerin bu alanda kullanılması, sorumlulukların gerçekleştirilmesi için de gerekli olan teknik ve altyapı eksikliklerinin giderilmesi ve donanımlı personel istihdamının sağlanması gibi unsurların gerekli olduğu vurgulanmıştır. Çevre politikaları ile ekonomik ve sosyal politikalar arasında uyum sağlanırken ekonomik araçların kullanılacağı ve çevre yönetiminin emret-yaptır-özendir-oluştur anlayışı ile oluşturulacağı ifade edilmiştir (DPT, 1996: 18). Plan'da bazı kanunlara yeni düzenlemeler ekleneceği ifade edilmiştir. Bu kanunlar aşağıda belirtilmiştir.

- ✓ Çevre Kanunu (2872 sayılı),
- ✓ Orman Kanunu (6831 sayılı),
- ✓ Turizm Teşvik Kanunu (2634 sayılı),
- ✓ Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu (2863 sayılı).

Marmara Bölgesi'nde 1999 yılında meydana gelen yıkıcı depremin ardından hazırlanan 8. BYKP imar, şehirleşme ve doğal afet politikalarının detaylarıyla incelendiği plandır. Plan'da afetlerden kaynaklanması muhtemel zararların azaltılması amacıyla, afetlerden önce önleyici ve koruyucu önlemler alınması gerektiği belirtilmiştir. Plan hazırlanma aşamasında ise; Doğal Afetler Özel İhtisas Komisyonu ve İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu kurulmuştur. Komisyonların yaptığı çalışmalar, planın hazırlanma aşamasında afetler ve iklim değişikliği konularında geliştirilen politikalara kaynak teşkil etmiştir (Akay, 2016). Yine Plan'da çevre konusunda yasal düzenlemelerin yapılması gerekliliği vurgulanmıştır. Bu düzenlemeler aşağıda belirtilmiştir (DPT, 2001).

- ✓ Bazı kanunlarda düzenlemeler yapılmasıdır. Bu kanunlar; 2872 sayılı Çevre Kanunu ve 443 sayılı Çevre Bakanlığının Kuruluşu ve Görevleri Hakkında KHK'dır.
- ✓ Biyogüvenlik Yasası oluşturulması, Ulusal Biyogüvenlik Kurulu'nun kurulmasıdır. Bu yasa ve Kurul'un ise amacı doğal kaynakların sürdürülebilir bir şekilde tüketilmesinin sağlanması için gerekli olan yasal ve kurumsal düzenlemelerin yapılmasıdır.
- ✓ Orman Kanun'u (6831 sayılı), İmar Kanun'u (3194 sayılı), Kıyı Kanun'u (3621 sayılı), Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanun'u (2863 sayılı), ve Turizmi Teşvik Kanunu'nda (2634 sayılı) kanunlarda bazı düzenlemeler yapılmasıdır.

2007-2013 dönemini kapsayan 9. BYKP Avrupa Birliği uyum süreci ile ilgili olarak yedi yıl için hazırlanmıştır. Plan'da afet politikalarının yeterince değerlendirilmediği görülmektedir (DPT, 2017). 10. BYKP'nda, “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında çevreyle ilgili politikalara geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir. Planda yeni bir büyüme modeli arayışının yanı sıra yeşil büyümenin de önemi belirtilmektedir. Yeşil büyümeye odaklanmış bir üretim anlayışının sektörel rekabet gücünü arttıracacağı ve çevresel tahribatı azaltacağı ifade edilmiştir. Yeni düzenlemelerin yapılması ve yatırımların artırılması ile çevre dostu şehirlerin oluşabileceği ve ekonomik açıdan daha etkin olabileceği üzerine durulmaktadır. Ayrıca Plan'da, özel sektör, yerel yönetimler ve STK'lar arasında bir veri paylaşım sistemini de içerecek şekilde iş birliği ve koordinasyonun sağlanması ile sürdürülebilir kalkınmanın mümkün olabileceği belirtilmiştir (DPT, 2014: 13).

2019-2023 Yıllarını kapsayan 11. BYKP'nda “Yaşanabilir Şehirler, Sürdürülebilir Çevre” başlığı içeriğinde iklimin ve çevrenin değişikliği ile ilgili konular farklı başlıklarda incelenmiştir. “Küresel Gelişmeler ve Eğilimler” başlığının 2. bölümünde “İklim Değişikliği, Gıda Güvenliği ve Suyun Etkin Kullanımı” adında farklı bir başlıkta ele alınmış ve incelenmiştir. Bu başlıkların içeriğinde küresel düzeyde iklim değişikliğinin sürekli artması ve Paris Anlaşması çerçevesinde ülkelerin küresel çevre hedeflerine ulaşmasında yetersizliği üzerinde durulmuştur. İklim değişikliğinin, şehirleşmenin, toprak kaynaklarının, su kaynaklarının, tarım ürünlerinin ve üreticilerin üzerlerinde oluşan baskılarının asıl sebebinin gıdaya olan talebinin artması olduğu belirtilmiştir. Plan'da iklim değişikliği sonucunda oluşan durumdaki en çok etkilenen ülkelerden birinin de Türkiye olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle de Türkiye'de, yağışların ani bir şekilde artabileceği sel ve kuraklık olaylarının yaşanabileceği ifade edilmiştir. İklim değişikliğine uyum çabaları, iklim finansmanı imkanlarının sağlanması, emisyon azaltımında marjinal maliyeti düşük imkanların değerlendirilmesi öne çıkan önlemler arasında yer almıştır. Bu önlemlerin yanı sıra iklim değişikliğinin önüne geçmek amacıyla millet bahçelerinin sayısı ile yeşil alanların miktarlarının artırılması tavsiye edilmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2019; akt. Akay, 2016).

2024-2028 Yıllarını kapsayan 12. BYKP'nda “Yeşil ve Dijital Dönüşümle Rekabetçi Üretim” ve “Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre” başlığının içeriğinde yeşil üretim ve sürdürülebilir çevrenin sağlanmasına yönelik önemli politika ve eylem planları ele alınmıştır. Bu planın temelinde ihracatın ve

teknolojinin yoğun olduğu, yerel kaynakların azami seviyede kullanıldığı, yeşil ve dijital dönüşümü amaçlayan üretim yapısı ile Türkiye'nin en iyi üretim merkezi olması bulunmaktadır (DPT, 2024: 81). Planda imalat sanayisi alanında yeşil üretim ve yeşil dönüşümün sağlanmasına yönelik birçok politika ve tedbir belirlenmiştir. Bunlar;

- ✓ Temiz enerji kullanımının sağlanması,
- ✓ Sanayide yeşil dönüşümün sağlanması için kamu ve özel sektörün kurumsal kapasitesi artırılarak farkındalık yaratılması,
- ✓ Tedarik zincirlerinde karbonsuz ulaşımın sağlanması için danışmanlık desteklerinin sağlanması,
- ✓ Sanayinin faaliyetleri ile meydana gelen atıkların ayrı toplanması,
- ✓ Su ve karbon ayak izi hesaplamaları yapılabilmesi için standart ulusal uygulamalar geliştirilmesi,
- ✓ Yeşil dönüşüm alanı ile ilgili sektörel değerlendirmeler yapılması ve dönüşüm stratejilerinin hayata geçirilmesi,
- ✓ Sanayide yeşil dönüşüm sürecinde gelişmelerin izlenmesi ve değerlendirilmesi için altyapı oluşturulması
- ✓ Kobilerin yeşil dönüşüme olan farkındalığın artırılması, gibidir.

İmalat sanayisi alanında incelendiğinde XII. Kalkınma Planı'nda birçok politika tedbirlerinin yer aldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Plan'da yeşil dönüşüm ile ilgili öncelikli sektörler belirlenmiş ve bu sektörlere yönelik birçok desteklemenin de belirlendiği görülmektedir. Öncelikli alanlar arasında yer alan kimya endüstrisinde “yeşil ve dijital dönüşüme uyumlu entegre yatırımların yapılması” ifadesi yatırımların yeşil dönüşüme uyumlu şekilde yapılmasının önemini vurgulamaktadır. Plan'da kimya alanının yanı sıra ilaç ve tıbbi cihaz, elektronik, makine, elektrikli teçhizat, otomotiv, raylı sistem araçları diğer öncelikli alanlar arasındadır.

12. BYKP'nın 3.4. başlığında “Afetlere Dirençli Yaşam Alanları, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında afet yönetimi, kentsel dönüşüm, şehirleşme, konut başlıklarında afetlere dayanıklı şehirlerin oluşturulması, konutların yapılması gibi amaçlara ulaşılması için birçok politika ve tedbirin yer aldığı görülmektedir. Bu yönüyle bakıldığında 12. Plan çevresel sorunlara ve bu sorunlara dönük çözüm önerilerine ayrıntılı ve kapsamlı bir yaklaşım geliştirerek yüksek bir farkındalığa ulaşıldığını göstermektedir.

III.TÜRKİYE'DE ORTA VADELİ PROGRAM VE ORTA VADELİ MALİ PLANLARININ TARİHSEL SÜRECİ

Türkiye'de Orta Vadeli Harcama Sistemi 8. BYKP ile gündeme girmiştir. Bu Plan'da orta vadeli harcama programı çerçevesinde; planların, bütçelerin ve programların arasındaki ilişkinin kurulmasını hedefleyen kamusal karar alma sürecinin oluşması hedef olarak belirlenmiştir (Arslan, 2004, s. 27). Türkiye'de orta vadeli harcama sisteminin en üstten en alta kadar olan bölümü bir Orta Vadeli Program'ın (OVP) oluşturulması ile başlamaktadır.

İlk orta vadeli program 31.05.2005 tarihli Resmî Gazete 'de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu gereğince yayımlanmıştır. 5018 Sayılı Kanun çerçevesinde, ikinci OVP 2007-2009 dönemini kapsayacak şekilde hazırlanmıştır (OVP, 2017-2019: 1). Tablo 3'te Türkiye'de hazırlanan orta vadeli programların tarihleri verilmektedir.

Tablo 3. Türkiye'de Orta Vadeli Programlar

Zaman Dilimi	Program	Zaman Dilimi	Program
2006-2008	OVP	2016-2018	OVP
2007-2009	OVP	2017-2019	OVP
2008-2010	OVP	2018-2020	OVP
2009-2011	OVP	2019-2021	OVP
2010-2012	OVP	2020-2022	OVP
2011-2013	OVP	2021-2023	OVP
2012-2014	OVP	2022-2024	OVP
2013-2015	OVP	2023-2025	OVP
2014-2016	OVP		
2015-2017	OVP	2024-2026	OVP

Kaynak: Yazarlar tarafından hazırlanmıştır.

Orta vadeli mali planlar ise harcama sisteminin önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu planlar, hükümetin mali politika amaçlarının ve hedeflerinin çok yıllık olarak belirlendiği mali strateji belgeleridir (Eğeli ve Dağ, 2013: 45). Orta Vadeli Mali Planların temel özelliği (OVMP) Orta Vadeli Program ile uyumlu olarak hazırlanmasıdır.

Orta Vadeli Programlarda ve Orta Vadeli Mali Planlarda Yeşil Ekonomi Stratejileri

Türkiye’de 2004 yılı itibariyle AB müktesebatına uyum çerçevesinde çevre ile ilgili stratejiler Orta Vadeli Programlarda yer edinmeye başlamıştır.

Türkiye’de hazırlanan Orta Vadeli Programlarda yeşil kalkınma ve yeşil dönüşüm ile ilgili ifadeler aşağıdaki şekildedir.

- ✓ 2006 yılında hazırlanan Orta Vadeli Program’da Çevre Mevzuatı gereğince “Çevre ve Kentsel Alt Yapı” başlığında gerekli olan alt yapı ve kaynak ihtiyacının tespit edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Aynı zamanda uygulamaya ilişkin öncelikler belirlenerek, yönetim ve denetim için gerekli idari kapasite geliştirilmesi hedefler arasında yer almıştır (OVP, 2006: 18).
- ✓ 2015 ve 2017’de hazırlanan Orta Vadeli Programlarda çevre dostu yaklaşımları içerisinde bulunduran iş imkânları ve gelir kaynaklarının oluşturulmasının yanı sıra yeni ürünler ve teknolojiler geliştirilmesi sayesinde oluşabilecek fırsatların değerlendirilerek yeşil büyümenin sağlanabileceği belirtilmiştir (OVP, 2015-2017:12; OVP, 2017-2019: 10). Buna ek olarak 2017 yılında hazırlanan programda geri dönüşüm, toplanan ve ayrılan atıkların çevre, sağlık ve enerji başlıkları ile ilişkilendirilerek geri kazanımı hedeflenmiştir (OVP, 2017-2019: 10).
- ✓ OVP (2022-2024)’da ise Yeşil Mutabakat Eylem Planı’nda yer alan amaç ve eylemlere uygun olarak yeşil kalkınmanın şekillendirilmesi planlanmaktadır (OVP, 2022-2024: 15).
- ✓ OVP (2023-2025)’de, iklim değişikliğinden kaynaklanan çevresel, sosyal ve ekonomik alandaki etkilerin ve kalkınma önceliklerinin dikkate alınması ile ekonominin her alanında ve sektörlerin hepsinde yeşil dönüşümün sağlanması amaçlanmıştır.

Aslında 2004 Yılı sonrasında AB uyum sürecinin hız kazandığı dönemlerde OVP’lerde; yeşil büyüme odaklı politikalara yer verildiği, yeşil büyümenin sağlanması amacının üzerinde önemle durulduğu anlaşılmaktadır. Ancak özellikle son yıllarda hazırlanan OVP’lerde bu hususlar üzerine daha da yoğunlaştığı dikkat çekmektedir. Bu planlarda “*Makro Ekonomik Hedefler ve Politikalar*” başlığı içeriğinde yeşil dönüşüm konusunun farklı bir başlıkta değerlendirilmesi de bu konuya ne kadar önem verildiğini ispatlamaktadır. Bu programlarda temiz üretimin faaliyete geçirilmesi ile temiz ve yaşanabilir bir çevrenin mümkün olması hedefleri için yeşil dönüşümün sağlanmasına yönelik politika ve tedbirler belirtilmiştir. Bu politikalar; sıfır atık uygulamaları, iklim değişikliğine yönelik eylem planı hazırlıklarının sürdürülmesi, çevreyle dost yatırımların yapılması ve artırılması, yeşil dönüşüme hız kazandıracak Ar-Ge yatırımlarının yapılması, çevre ile uyumlu sanayi sektörünün dizayn edilmesi, sera gazı emisyon artış hızını sınırlayan yatırımların artırılması gibi konular üzerine belirlenmiştir. Bu nedenlere dayanarak orta vadeli programların içeriğinde yeşil ekonomi ve yeşil dönüşüm strateji ve politikalarına önem verildiği, metinlerde bu başlıkların yoğun olarak yer aldığı sonucuna varmak mümkündür.

Türkiye’de OVMP’lar incelendiğinde ise aşağıdaki ifadeler dikkat çekmektedir.

- ✓ 2018 yılı, 2019 yılı, 2020 yılındaki OVMP’larda Enerji kullanımında tasarruf sağlayacak, çevre kirlenmesini önleyecek vergi politikalarının sürdürüleceği vurgulanmıştır (OVMP, 2018: 5; OVMP, 2019: 4; OVMP, 2020: 7).
- ✓ 2021 Yılındaki OVMP’in bütçe giderleri ile ilgili bölümünde Kamuda, sanayide ve evsel kullanımda enerji tasarrufu sağlayacak ve enerji verimliliğini arttıracak uygulamaların yaygınlaştırılacağı ifade edilmiştir (OVMP, 2021: 4). OVMP’larda yer alan bu ifadeler enerji konusunda dışa bağımlı olan Türkiye’nin çevreyle uyumlu enerji uygulamalarını yaygınlaştırmak ve enerji tasarrufu sağlamak konusunda kararlı olduğunu göstermesi anlamında önemlidir.

Türkiye’nin kalkınma sürecini belirleme ve yönlendirme konusunda temel rehber niteliğinde olan BYKP, OVP ve OVMP’lerin izi sürüldüğünde; sürdürülebilir ekonomi ve yeşil ekonomi konularında 1980 sonrası başlayan farkındalığın 2000’li yıllarda arttığı görülmektedir. Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye’nin de önemli uygulama ve stratejiler oluşturarak bu gelişmelere eşlik ettiği söylenebilir.

IV. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ekonomik kalkınma sorununun çözülmesi, kıt kaynakların kullanımı ve üretim yöntemi tercihleri ile doğrudan ilişkilidir. Kalkınma sorununa çözüm üretilirken doğa ve çevrenin korunması ve kaynakların verimli kullanılması meselesi 1960’lı yıllardan itibaren sürdürülebilirlik başlığı altında tartışılmaya devam etmiştir. 1980’li yıllardan itibaren ise ekolojik dengenin korunması, sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi ve enerji verimliliğinin artırılması konularındaki tartışmalar yeşil ekonomi kavramı üzerinden gerçekleştirilmektedir. Konuyla ilgili uluslararası aktörler ve tekil olarak ülkeler yeşil ekonomi konusunda daha yüksek bir farkındalıkla hareket etmektedirler. Yeşil duyarlılık arttıkça gelişmiş ülkelerin yanında gelişmekte olan ülkelerin de politika değişikliğine gittikleri ve çeşitli araçlar geliştirdikleri gözlenmektedir.

Gelişmekte olan bir ülke kategorisinde yer alan Türkiye de bu sürece aktif katılım gösteren ülkelerden birisidir. Türkiye yeşil ekonomi konusunda gerçekleştirilen çeşitli uluslararası konferanslara katılmış yine uluslararası anlaşma ve sözleşmelere taraf olmuştur. Hem bu anlaşmalar çerçevesinde hem de tekil olarak kalkınmasını gerçekleştirirken mevzuatta çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Türkiye'nin kalkınma sürecinde kamu politikalarının temel dayanağını; beş yıllık süreler için hazırlanan kalkınma planları, orta vadeli programlar ve mali planlar oluşturmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı; Türkiye'de kalkınma planlarında, mali planlarda ve orta vadeli programlarda sürdürülebilir bir kalkınma sürecinin çevre dostu uygulamalar ile devam etmesi ve negatif dışsallıkların içselleştirilmesi amacıyla uygulanması öngörülen yeşil ekonomi politikalarının incelenmesi ve tartışılmasıdır. Bu kapsamda 1963-1977 yıllarını kapsayan ilk üç planda çevre ile ilgili herhangi bir eylem planına yer verilmediği görülmüştür. 4. BYKP'da çevre sorunlarına değinilmiş ancak bu sorunların çözümü yönünde bir hedef konulmadığı gözlenmiştir. Çevre konusundaki hassasiyet ve yeşil ekonomi ile ilgili gelişmeler 5. BYKP ve sonrasındaki planlarda daha görünür olmuştur. 2024- 2028 dönemi için hazırlanan kalkınma planında ise yeşil büyüme, doğa dostu üretim ve öncelikli alanlarda temiz üretim gibi hususların üzerinde diğer kalkınma planlarının aksine daha fazla durulduğu görülmektedir. 12. plan bu özelliği nedeniyle diğer planlardan daha geniş bir perspektif sunmaktadır.

Planlı ekonomik kalkınmanın hedeflendiği 1960-1980 dönemi ve ardından neoliberal politikalar çerçevesinde ihracata dayalı/dışa dönük kalkınma modelinin uygulandığı 1980'den günümüze gelen süreçte kalkınma planları 5 yıllık dönemlerin temel politika çerçevesini ortaya koymuştur. Başlangıçta planlarda, çevre, sürdürülebilirlik ve yeşil ekonomi içerikleri hiç yok veya daha cılız yer alırken gelinen aşamada genel politikaların önemli bir bileşeni olarak ortaya konduğu görülmektedir. Bu sonuç kamunun söylem düzeyinde çevre hassasiyetini arttırdığını ifade etmesi anlamında önemlidir. Ancak hedefler ve gerçekleşme ilişkisi kurulduğunda aynı başarıdan bahsetmek çok mümkün değildir. Eylem ve söylem birliğinin sağlanması en başından beri ifade edildiği gibi bir tercih meselesidir. Kaynakların nasıl kullanıldığı ve üretimde hangi yöntemlerin tercih edildiği, politikayı belirleme iddiasında olan planlara denk düşürüldüğünde gelecek kuşaklar için daha sürdürülebilir bir süreç başlatılmış olacaktır.

KAYNAKÇA

- 2872 Sayılı Çevre Kanunu. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2872.pdf>].
- Akay, A. (2016). Türkiye'de Afet Politikaları. Kamu Politikaları, Yayın No: 386, TODAİE Yayınları: Ankara Final Raporu.
- Arslan, M. (2004). Orta Vadeli Harcama Sistemi (Çok Yıllı Bütçeleme) ve Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Sayıştay Dergisi*, 54, 1-36.
- Barbiroli, G. (2011) Economic Consequences Of The Transition Process Toward Green And Sustainable Economies: Costs And Advantages, *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*, 18(1), 17-27.
- Bourdeau, L. (1999). National Report: Sustainable Development and Future Of Construction In France. France: Centre Scientifique Et Technique Du Bâtiment.
- DPT (1963). Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (1968). İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (1973). Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (1979). Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983). Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (1985). Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (1990). Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990-1994), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (1996). Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (2001). Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (2014). Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (2017). Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2017-2013), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].

- DPT (2019). On Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2019-2023), Ankara. [Erişim: 01.05.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- DPT (2024). On İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2024-2028), Ankara. [Erişim: 01.11.2023, <https://www.sbb.gov.tr/kalkinma-planlari/>].
- Eğeli, H., & Dağ, M. (2013). Türkiye’de Orta Vadeli Harcama Sisteminin Bütçe Uygulamalarına Yansımaları: Ampirik Bir Analiz. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 50 (585), 41-56.
- Ergun, T., & Çobanoğlu, N. (2012). Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Etiği. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 97-123.
- ITUC (2012). Growing Green and Decent Jobs, April, 3-15. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.ituc-csi.org/new-report-growing-green-and?lang=en>].
- Kararach, G., Nhamo, G., Mubila, M., Nhamo, S. Nhamachena, C., & Babu, S. (2018). Reflections on the green growth index for developing countries: a focus of selected African countries. *Development Policy Review*, 36, 432-454.
- Kaya, H. E. (2020). Kyoto’dan Paris’e Küresel İklim Politikaları. *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(10), 165-191.
- Kuşat, N. (2013). Yeşil Sürdürülebilirlik İçin Yeşil Ekonomi: Avantaj ve Dezavantajları- Türkiye incelemesi. *Journal of Yasar University*, 29(8), 4896-4916.
- Mızık, E. T. ve Avdan, Z. Y. (2020). Sürdürülebilirliğin Temel Taşı: Ekolojik Ayak İzi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(2), 451-467. <https://doi.org/10.21324/dacd.630825>
- Newell, S.J., & Green, C.L. (1997). Racial Differences İn Consumer Environmental Concern. *Journal of Consumer Affairs*, 31(1), 53-69.
- Okumuş, İ. (2013). Yeşil Ekonomi Göstergeleri Açısından Türkiye’nin Sürdürülebilir Kalkınma Performansı, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi SBE.
- Özen, A., Şaşmaz, M.U., & Bahtiyar, E. (2015). Türkiye’de Yeşil Ekonomi Açısından Yenilenebilir Bir Enerji Kaynağı: Rüzgâr Enerjisi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 17 (28), 85-93.
- Öztunç, Ö. (2006). *Uluslararası Çevre Politikalarında Birleşmiş Milletlerin Rolü*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Sands, P. (2003). *Principles of International Environmental Law*. Cambridge University Press, United States.
- Şenel Uzunkaya, S. (2020). Türkiye Ekonomisi’nde 1923-1977 Yılları Arasındaki Sanayi ve Kalkınma Planlarının Değerlendirilmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 14-30.
- T.C. Anayasası, (1982). [Erişim: 01.05.2023, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2709.pdf>].
- T.C. Dış İşleri Bakanlığı, [Erişim: 15.01.2023, <https://www.mfa.gov.tr/paris-anlasmasi.tr.mfa>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Mali Plan, (2018-2020). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Mali Plan, (2019-2021). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Mali Plan, (2020-2022). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Mali Plan, (2021-2023). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-orta-vadeli-mali-plan-ve-ekleri>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program, (2006-2008). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-programlar/>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program, (2015-2017). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-programlar/>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program, (2017-2019). Ankara. [Erişim: 01.06.2023, <https://www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-programlar/>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program, (2022-2024). Ankara. [Erişim: 01.07.2023, <https://www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-programlar/>].
- T.C. Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program, (2023-2025). Ankara. [Erişim: 01.11.2023, <https://www.sbb.gov.tr/orta-vadeli-programlar/>].
- TUIC Akademi, (2021). [Erişim: 01.06.2023, <https://www.tuicakademi.org/uluslararasi-cevre-hukukunun-turkiyenin-araf-oldugu-antlasmalar-bakimindan-uyumu-ve-sonuclari/>].
- Turan, A., & Güler, M. (2013). Türkiye’de Sürdürülebilir Çevre Politikaları: İklim Değişikliği Örneği. *International Conference On Eurasian Economies*, 953-960.
- Yıldız, F. (2021). Türkiye ve Yeşil Ekonomi: Mevcut Durum ve Öneriler. İlke Politika Notu 23, İlke Yayın No: 93.